

СЕКЦІЯ 4 ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.14.015.62

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО РОЗРОБЛЕННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Беляєв С.Б., к. пед. н., доцент,
професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

У статті розглядається проблема організації професійної підготовки майбутнього вчителя до розроблення й використання педагогічних технологій. Здійснено аналіз ключових положень компетентнісного підходу й характеристичних ознак прогнозованих результатів професійної підготовки майбутніх учителів з метою визначення на цій основі процедури вибору методів і засобів організації професійної підготовки майбутніх учителів.

Ключові слова: зміст професійної освіти, компетентнісний підхід, ключові компетентності, педагогічні технології.

В статье рассматривается проблема выбора организации профессиональной подготовки будущего учителя к разработке и использованию педагогических технологий. Произведен анализ ключевых положений компетентностного подхода характеристик прогнозируемых результатов профессиональной подготовки будущих учителей с целью отбора методов и средств организации профессиональной подготовки будущих учителей.

Ключевые слова: содержание профессионального образования, компетентностный подход, ключевые компетентности, педагогические технологии.

Belyaev S.B. COMPETENCE APPROACH IN ORGANIZATION OF PROFESSIONAL PREPARATION OF FUTURE TEACHER TO DEVELOPMENT AND USE OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

In the article is examined problem of choice of organization of professional preparation of future teacher to development and use of pedagogical technologies. The analysis of key positions of competencies approach of descriptions of the forecast results of professional preparation of future teachers is produced with the purpose of selection of methods and facilities of organization of professional preparation of future teachers.

Key words: content of vocational training, competence approach, key to the competence, pedagogical technologies.

Постановка проблеми. Підготовка майбутніх учителів до розроблення й використання педагогічних технологій розглядається нами як органічний складник системи фахової підготовки, що стратегічно орієнтується на закладені в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [8] вимоги до якості підготовки випускника, а тому потребує деталізації методів і засобів реалізації. Характеристичною ознакою підготовки майбутніх учителів до розроблення й використання педагогічних технологій є здатність до саморегуляції та саморозвитку на основі усвідомлення об'єктивних протиріч між цілями педагогічної діяльності, отриманими результатами й необхідністю пошуку нових підходів до розв'язання зазначених протиріч. У зв'язку із цим процес організації професійної підготовки майбутніх учителів має

методологічно спиратись на положення компетентнісного підходу в освіті завдяки закладеним у його межах завданням формування в студентів необхідних для професійної діяльності якостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації професійної підготовки студентів до педагогічної діяльності представлено в працях О.О. Абдуліної, І.Д. Бега, І.М. Богданової, С.С. Вітвицької, О.А. Дубасенюк, М.Б. Євтуха, І.О. Зимньої, В.О. Кан-Калика, Б.І. Коротяєва, Л.В. Кондрашової, Н.В. Кузьміної, Ю.М. Кулюткіна, О.В. Малихіна, Н.Г. Ничкало, О.М. Пехоти, С.О. Сисоевої, В.О. Сластьоніна, Л.Ф. Спіріна, Г.С. Сухобської, Н.Ф. Тализіної, Т.П. Танько, Г.В. Троцько, В.Д. Шадрікова, О.І. Щербакова, М.Д. Ярмаченка. У загальному розумінні професійна підготовка характеризується сформованістю професій-

ної спрямованості, системою знань, умінь, навичок, професійною готовністю – суб'єктивним станом особистості, яка вважає себе здатною виконувати професійну діяльність. Метою професійної педагогічної підготовки є формування особистості вчителя-професіонала, який здатен виконувати на творчому рівні комплекс завдань професійної педагогічної діяльності.

Постановка завдання. Метою статті є визначення ролі компетентнісного підходу в організації системи професійної підготовки майбутніх учителів до розроблення й використання педагогічних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Компетентнісний підхід у формуванні Галузевих стандартів вищої освіти набув ознак провідного одночасно з упровадженням положень Європейської кредитно-трансферної системи [7]. Методологія компетентнісного підходу базується на розумінні поняття компетенції як сукупності індивідуальних характеристик людини (знання, уміння, погляди, особистісні аспекти), що становлять основу для її продуктивної діяльності у визначеній сфері [12]. Вибір компетентнісного підходу у формуванні змісту освітньо-професійної програми базується на розумінні його як функціонального підходу до освіти, в якому акцентовано увагу на значущих життєвих навичках, а критеріями результативності освіти є якість практичного застосування таких навичок.

Теоретичне обґрунтування системи професійної підготовки майбутніх учителів до розроблення й використання педагогічних технологій спирається на результати досліджень загальнопедагогічних засад компетентнісного підходу в освіті (Т.М. Байбара, Н.М. Бібік, В.О. Болотов, В.О. Кальней, В.В. Краєвський, В.В. Серіков, А.В. Хуторський, С.Є. Шишов); вивчення структури компетентності (С.П. Бондар, І.Г. Єрмаков, І.А. Зимня, А.К. Маркова, О.І. Пометун, О.Я. Савченко, А.В. Хуторський, С.Є. Шишов); дослідження основних груп ключових компетентностей (Н.А. Глузман, Л.І. Парашенко, О.І. Пометун, О.Я. Савченко), що стали результатом відповідних напрямів порівняльно-педагогічних досліджень з метою вивчення тенденцій, перспектив, здобутків і проблем упровадження компетентнісного підходу в освітніх системах розвинених країн.

Т.А. Щебликіна вважає компетентнісний підхід засобом оновлення змісту освіти шляхом його узгодження із сучасними вимогами, що матиме наслідком унесення змін в організацію і зміст професійної підготовки майбутніх учителів. При цьому загальною ознакою визначається посилення

практико-орієнтованого й виховного складників [10, с. 139–140].

Як інструментарій компетентнісного підходу визначаються ключові компетентності, сутність яких різними дослідниками визначається так:

- сукупність певних знань, умінь, навичок, настанов вирішувати певні проблеми (В.О. Болотов, О.І. Пометун, В.І. Серіков, А.В. Хуторський);

- індивідуальна характеристика ступеня відповідності людини встановленим вимогам (Т.П. Голованова, А.К. Маркова);

- здатність до виконання певної діяльності (С.П. Бондар, Г.А. Полякова, І.В. Родигіна).

З позиції компетентнісного підходу модель фахівця утворюється як інтегральна характеристика ключових компетентностей (роботи Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, Е.Ф. Зеєра, С.І. Зинов'єва, І.О. Зимньої, О.Б. Кисельової, Н.В. Кузьміної, О.І. Локшиної, А.К. Маркової, К.Г. Митрофанова, О.В. Овчарук, Е.І. Огарьова, Л.І. Парашенко, О.І. Пометун, О.Я. Савченко, А.С. Ткачова, Л.Л. Хоружої, А.В. Хуторського, М.А. Чошанова, Н.О. Яциніної). При цьому науковці виділяють узагальнений набір ключових компетентностей, що складаються з пізнавальної (уміння навчатися та оперувати знаннями), особистісної (розвиток індивідуальних здібностей і талантів, здатність до рефлексії), самоосвітньої (здатність до самонавчання), соціальної (комунікативні навички, вміння визначати особисту роль у суспільстві, культура міжособистісних відносин), здоров'я особистості (фізичне та психічне здоров'я, валеологічні знання), творчої (гнучкість, оригінальність, здатність до генерування різних ідей) [2].

У розрізі розуміння сутності професійної компетентності Г.А. Полякова визначає її структурними компонентами: когнітивний (методологічні, загальнонаукові, методичні, технологічні знання), діяльнісний (методологічні, методичні, технологічні уміння й навички), соціально-комунікативний (здатність до соціальної взаємодії та ефективної комунікації), особистісний (особистісні й професійно значущі здібності та якості) [9, с. 82–83].

Професійну компетентність Б.І. Без'язичний [1, с. 15] розглядає інтегральною особистісною характеристикою фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, які є достатніми для досягнення мети певного роду діяльності, а також його моральної позиції, що полягає в готовності ставити перед собою цілі та приймати рішення, здійснювати ефективну професійну діяльність і спілкування.

Конкретизація роду діяльності звужує професійні вимоги в межах фахового спрямування до описаних категорій освітньо-професійної програми підготовки фахівця знань, умінь, якостей. У вимірах компетентнісного підходу зазначені результати інтерпретуються як конкретизовані диференціальні компетентності меншого порядку, які є запланованими й можуть бути об'єктивно оціненими, а в сукупності утворюватимуть загальні та предметні компетентності [6, с. 11].

О.Б. Петренко характеризує випускника вищого навчального закладу спектром професійно-релевантних якостей, що позначаються як професійні компетентності [6, с. 156]. Як інтегрований результат освіти, що формується й виявляється свідомо у формі діяльності, а не в системі знань про діяльність, визначає компетентності Л.С. Ващенко [6, с. 186]. Це вказує на доцільність розглядати результати професійної підготовки майбутніх учителів до розроблення й використання педагогічних технологій як складники інтегрованого результату освіти та одночасно вихідні характеристики для визначення форм, методів, засобів організації професійної підготовки.

Такими характеристиками традиційно визначаються самостійність, активність, творчість особистості, які конкретизуються в професійній діяльності. У змісті професійної підготовки майбутніх учителів до розроблення й використання педагогічних технологій характеристичними складниками нами визначаються вміння користуватись сучасними прийомами впровадження освітніх технологій. Зазначені вміння є специфічними з огляду на характер включення суб'єкта діяльності в процес вибору освітньої технології, оскільки базуються передусім на ґрунтовному аналізі умов професійної діяльності, розумінні об'єктивної можливості вибору стратегії з можливих варіантів, реалізації власного задуму на основі деталізованого вивчення особливостей педагогічної системи з наступним оптимальним поєднанням відомих елементів освітніх технологій у новій продуктивній конфігурації, що свідчить про перманентно самостійний характер пошуку та прийняття педагогічних рішень. Учителеві притаманний власний комплекс психофізичних властивостей, що традиційно позначається педагогічною майстерністю [9] і базується на власних зовнішніх даних, характері та манері спілкування, ерудитції, здатності до імпровізації, манері поведінки. Відтак формування власного комплексу методичних прийомів щодо впровадження нових педагогічних технологій стає об'єктивною необ-

хідністю й також може бути реалізованим у ході самостійної навчальної діяльності, що вказує на необхідність організації системи професійної підготовки за допомогою відповідних адекватних методів і засобів.

Формування вмінь комбінувати елементи освітніх технологій як складника змісту професійної підготовки до розроблення й використання педагогічних технологій потребує спеціально організованих дій з ознайомлення з можливістю модернізації та вдосконалення відомих ефективних авторських освітніх технологій, виходячи з об'єктивно нових умов їх упровадження, що передбачає як результат формування індивідуального досвіду створення нових незвичних комбінацій елементів освітніх технологій, які у своїй структурі матимуть відомі прототипи, але їх упровадження даватиме змогу вирішувати принципово нові педагогічні завдання чи підвищувати ефективність виконання традиційних функцій. У цьому контексті навчальна діяльність має відбуватись на продуктивному творчому рівні й конкретизує в такий спосіб вимоги до вибору форм, методів, засобів реалізації системи професійної підготовки.

Формування системи вмінь конструювати радикальні інноваційні технології на основі знань сутності технологічного підходу в освіті як нового методологічного підходу в науці передбачає перегляд традиційної системи навчання в бік забезпечення можливостей комплексного сприйняття інформації з наступним продуктивним її використанням на творчому рівні. У зв'язку з цим є підстави стверджувати, що саме положення компетентнісного підходу в освіті є провідними у виборі методів і засобів реалізації системи професійної підготовки майбутніх учителів до розроблення й використання педагогічних технологій, оскільки викладені Організацією економічного співробітництва і розвитку (OECD) положення програми визначення та вибору ключових компетентностей (Definition and selection of competencies – DeSeCo) [11] базуються на трьох ключових категоріях: автономність діяльності, інтерактивність у діяльності, діяльність у соціально гетерогенних групах. Автономність передбачає наявність в особистості відповідальності – готовності приймати рішення, створювати проекти, включати їх до сфери професійної діяльності на фоні наявного загального підходу до неї. Необхідність розроблення системи професійної підготовки майбутніх учителів до розроблення й використання педагогічних технологій автономність і наявність прагнення створювати нові авторські підходи до впровадження нових педагогічних техноло-

гій чи створення на їх базі власних освітніх технологій повністю збігаються в характеристиках діяльності особистості, що вказує на доцільність спиратись на положення компетентнісного підходу.

Забезпечення автономності діяльності передбачає розвиток індивідуальності особистості й набуття досвіду самостійного прийняття рішень, вибору способу діяльності. Екстраполяція зазначеного напрямку розвитку ключових компетенцій на систему професійної педагогічної підготовки вказує на необхідність розвитку в майбутніх учителів здатності й потреби бути відповідальними, розвитку в них здатності створювати й реалізовувати власні проекти. Зазначена компетентність передбачає розвиток у студента здатності до стратегічного планування, визначення пріоритетів, умілого використання наявних ресурсів.

Інтерактивність передбачає здатність користуватись знаннями та інформацією в інтерактивному режимі й накопичення достатньої бази для створення та використання нових технологій для вирішення професійних завдань. Компетентність діяти інтерактивно передбачає ефективне й рефлексивне використання інформації та знань, що створює для особистості достатню базу для управління знаннями й інформацією в процесі прийняття рішень, удосконалення вмінь у ході виконання традиційних професійних функцій. Зазначена компетентність передбачає здатність використовувати нові технології, адаптуючи свою діяльність до реальних умов професійної діяльності. У зв'язку із цим робимо висновок, що зміст професійної підготовки майбутніх учителів до розроблення й використання педагогічних технологій концептуально відповідає компетентнісному підходу в освіті, оскільки ключові знання та вміння характеристично є тотожними двом ключовим категоріям компетентностей – автономності й інтерактивності діяльності.

Третя ключова категорія компетентностей характеризує дії в соціально гетерогенних групах і стосується таких характеристичних ознак діяльності, як здатність налагоджувати контакти з різними людьми, здатність до співробітництва та здатність вирішувати конфліктні ситуації, що найбільш повно розкриває сутність компетентнісного підходу – формування в особистості здатності успішно реагувати на складні завдання професійної діяльності, що спирається на ментальну структуру особистості. Компетентність є комбінацією пізнавальних і практичних навичок, знань, мотивів, цінностей, емоцій та інших соціальних і поведінкових складників, що разом забезпечують ефек-

тивність професійної діяльності із заданими показниками.

Отже, положення компетентнісного підходу в теоретичному обґрунтуванні системи професійної підготовки майбутніх учителів до розроблення й використання педагогічних технологій повністю відповідають закладеним у змісті зазначеного поняття характеристичним ознакам системи знань, умінь, способів діяльності і стають інструментарієм для відбору ефективних методів і засобів її реалізації.

Ключові категорії виділення компетентностей (Definition and selection of competencies – DeSeCo [11]) дають підстави виділити як провідну ідею забезпечення саморозвитку й інтеграції особистості до національної та світової культури. У зв'язку із цим забезпечення умов для опанування професією, кваліфікацією, що у вузькому значенні розглядається на рівні професійної підготовки, а в широкому значенні формується внаслідок розкриття спектру складників успішного виконання професійних обов'язків, з позиції компетентнісного підходу має розглядатись як забезпечення самостійного руху в бік самовдосконалення професійного рівня. І.І. Драч і Є.Р. Чернишова [3] метою вищої освіти визначають формування в студента усвідомленої необхідності проектування стратегії саморозвитку й самоосвіти як підґрунтя для майбутньої професійної діяльності. Інтенсивні темпи упровадження інновацій в освіті та технологізація освітнього процесу переконують, що формування настанови на самоосвітню діяльність має відбуватись паралельно з накопиченням системи знань психолого-педагогічного, методичного, технологічного характеру. Оскільки самоосвітня діяльність, конструювання власних самоосвітніх маршрутів передбачають високий рівень мотивації студента, то й відповідні педагогічні дії щодо її стимулювання мають стати складниками змісту професійної підготовки.

На думку С.В. Коломієць [5], сучасний випускник має бути зорієнтований на необхідність адаптації до умов потоків інформації, що зростають, а тому основним завданням системи освіти стає навчити людину вчитись, що конкретизується у сформованості потреби в самоосвітній діяльності, постійному підвищенні рівня кваліфікації, набутті системи раціональних прийомів самоосвітньої навчальної діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. Організація професійної підготовки до розроблення й використання педагогічних технологій має відповідати вимогам компетентнісного підходу в освіті, який дає

зможу визначити методи й засоби організації навчальної діяльності студента з орієнтацією на вимоги ключових категорій визначення провідних компетентностей програми DeSeCo і прогнозованих змістом зазначеної підготовки конкретизованих знань і вмінь.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Без'язичний Б.І. Теоретичні і методичні засади формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.04. Харків, 2016. 40 с.
2. Волобуєва Т.Б. Розвиток творчої компетентності школярів. Харків: Вид. група «Основа», 2005. 112 с.
3. Драч І.І., Чернишова Є.Р. Особливості освітньої діяльності у сучасній вищій школі. Теорія та методика управління освітою. 2010. № 3. URL: <http://tme.uomo.edu.ua/docs/3/10dramhc.pdf>.
4. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: підручник. Київ: Вища школа, 1987. 347 с.
5. Коломієць С.В. До питання реформування вищої освіти в умовах інформаційного суспільства. URL: http://finance.academy.sumy.ua/images/stories/docs/K_VM/Kolomiets_001.pdf.
6. Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації: матеріали методол. семінару

3 квіт. 2014 р., м. Київ: у 2 ч. / Нац. акад. пед. наук України; редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Лугвий (заст. голови), О.І. Ляшенко (заст. голови) та ін. Київ: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014. Ч. 1. 370 с.

7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики: колективна монографія / Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина, О.В. Овчарук, Л.І. Парашенко, О.І. Пометун, О.Я. Савченко та ін.; під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. 112 с.
8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
9. Полякова Г.А. Вплив освітнього середовища вищого навчального закладу на формування професійної компетентності фахівця. Вища школа. 2010. № 10. С. 78–87.
10. Щебликіна Т.А. Теоретико-методичні засади моніторингу навчальних досягнень студентів гуманітарних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів: дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.04. Харків, 2016. 467 с.
11. The definition and selection of key competencies. Executive Summary. URL: <http://www.oecd.org/pisa/35070367.pdf>.
12. Van Loo J., Semeijn J. (2004) Defining and measuring competences: An application to graduate surveys. Research Centre for Education and the Labour Market, Maastricht University. P. 10.

УДК 355.233.1:355.457(477)

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ЗАХОДИ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ВІЙСЬКОВО-СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

Білявець С.Я., к. пед. н.,
доцент кафедри оперативного мистецтва факультету керівних кадрів
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

У статті висвітлено експериментальні заходи щодо впровадження методичної системи формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання військово-спеціальних дисциплін. Для формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання військово-спеціальних дисциплін передбачено виведення з рівноваги замкнутої системи освітнього процесу ВВНЗ Державної прикордонної служби України шляхом впливу на всі його підсистеми, зокрема підсистему мети і завдань, підсистему результатів формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, підсистему діяльності науково-педагогічного складу навчального закладу. Висвітлено також заходи, що стосувалися підсистеми змісту навчання військово-спеціальних дисциплін, підсистеми корекції змісту навчання військово-спеціальних дисциплін, підсистеми діяльності курсанта, підсистеми контролю результатів формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання військово-спеціальних дисциплін.

Ключові слова: офіцер-прикордонник, професійна компетентність, методична система, підсистема мети і завдань, підсистема діяльності науково-педагогічного складу, підсистема результатів формування професійної компетентності.